

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
4. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – №8. – С.59-65.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2005. – 400 с.
6. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 5-9.
7. Пентилюк М.І. Стилiстична організація тексту (теоретичний аспект) // Пiвденний архiв. Фiлологiчнi науки. – Херсон, 2001. – Вип. 19. – С. 17-24.
8. Пентилюк М.І., Гайдаєнко І.В., Ляшкевич А.І., Омельчук С.А. Рідна мова: Підручник для 5 класу. – К.: Освіта, 2006. – 272 с.; Рідна мова: Підручник для 6 класу. – К.: Освіта, 2006. – 272 с.; Рідна мова: Підручник для 7 класу. – К.: Освіта, 2007. – 288 с.

УДК 371.214.46

З.П. Бакум

ТЕКСТОЦЕНТРИЗМ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті визначено місце текстоцентричного принципу в системі лінгводидактичних принципів навчання української мови, окреслено напрямки реалізації, з'ясовано роль у формуванні мовної особистості.

The article deals with the text based principle and its place in the system of linguodidactic principles of teaching Ukrainian language, the directions of realization of this principle are described, the role of text based principle in shaping a speaking personality is defined.

Вагомим чинником будь-якої методичної системи є правильно визначені принципи, частина яких, на жаль, нині для словесників поки що залишається декларацією, що чекає негайного впровадження в освітянський процес. Творчі ж педагоги, на думку О. Горошкіної, добре розуміють їх цінність у навчанні рідної мови й активно реалізують у своїй практиці [2: 82].

Сучасні дослідження в галузі методики мови ґрунтуються передовсім на **дидактичних принципах**. Учені (Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Онищук, М. Скаткін, І. Підласий, С. Чавдаров, К. Ушинський), розв'язуючи проблеми дидактичних засад, у всі часи виходили з необхідності раціонального використання цінного і прогресивного з минулої, сучасної, вітчизняної та зарубіжної педагогіки. За результатами розвідок нині можна виділити загальну систему принципів навчання, роль якої важко переоцінити (науковості; зв'язку теорії з практикою; систематичності й послідовності, свідомості й активності; наочності в навчанні; міцності засвоєння знань, набуття вмінь та навичок, доступності навчання; урахування індивідуальних особливостей учнів у колективній роботі; гуманізації та демократизації й ін.).

Не менш “правильними й надійними” в навчанні мови, на думку І. Олійника, є **лінгводидактичні принципи** [4: 47], що передбачають розуміння мовних значень, розвиток лексичних та граматичних навичок, увагу до виразних засобів мовлення, зіставлення писемної форми мовлення з усною; взаємозалежність у вивченні мови з розвитком мислення, вивчення граматики та засвоєння навичок літературного читання, взаємозумовленість навчання морфології, синтаксису й засвоєння мовленнєвих навичок. Предметом дослідження стали у працях О. Біляєва, Є. Голобородько, Є. Дмитровського, С. Карамана, В. Масальського, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Текучова, Л. Федоренко.

Важливою в теорії та практиці навчання є реалізація **принципів стратегічного** (активізація розвивального впливу думки на мовлення і мовлення на думку; пріоритетність

комунікативної функції мови і необхідність комунікативного спрямування в навчанні; розкриття естетичної функції мови і формування естетичних відчуттів та смаків у школярів) і **тактичного** (надання переваги індукції як способу мислення, що активно забезпечує засвоєння мовних явищ і категорій; дотримання міжрівневих зв'язків у навчанні мови; опора на одиниці мовлення під час вивчення мовних явищ і на одиниці мови під час опрацювання різних жанрів мовлення) характеру, запропонованих О. Дудниковим [3: 13 – 18].

Не менший інтерес становлять принципи навчання мови, розроблені К. Плиско: пізнавально-практична спрямованість навчання мови, комунікативна та функціонально-стилістична спрямованість навчання мови, вивчення мови у структурній цілісності, з обов'язковим пізнанням її рівнів; вивчення мовних явищ у єдності форми і змісту (структури), семантика і функціонування; вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих і міжпредметних зв'язках; активізація взаємовпливу навчання мови й розвитку мислення та мовлення; використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови й, навпаки, – теорії мови для розвитку мислення [5].

Досить вагомою нині є теорія принципів засвоєння рідної мови, що забезпечує процес формування мовної, мовленнєвої, комунікативної та соціокультурної компетенції учнів, запропонована М. Пентилюк, яка виокремлює: **загальнодидактичні** принципи навчання української мови (**традиційні**: науковість, систематичність, послідовність, наступність, перспективність, зв'язок теорії з практикою, наочність, доступність, зв'язок навчання з вихованням; **сучасні**: гуманізація, гуманітаризація, єдність національного й загальнолюдського, розвивальний характер навчання, співтворчість, індивідуалізація і диференціація, оптимізація) та **лінгводидактичні (загальнометодичні**: взаємозалежність мови і мислення, екстралінгвістичний, функціональний, міжпредметного та внутріпредметного зв'язку, зв'язок навчання двох (кількох) мов, нормативно-стилістичний, історичний, взаємозалежність усного і писемного мовлення; **специфічні (рівневі)** зв'язок вивчення мови з мовленнєвою діяльністю, вивчення мови на синтаксичній основі, зв'язок навчання пунктуації та виразного читання, зіставлення звуків і букв, лексико-синтаксичний, структурно-семантичний, структурно-словотвірний, парадигматичний, інтонаційний) [6: 47].

У даній статті ми поставили за мету визначити місце **принципу текстоцентризму, або текстоцентричного принципу**, який відноситься до загальнометодичних принципів, що визначають окремі складові лінгводидактики та передбачає визнання тексту як найважливішої одиниці в навчанні рідної мови (Т. Ладигенська, О. Бистрова). Саме в контексті реалізується семантика мовних одиниць усіх рівнів.

Прийнято вважати, що теоретична розробка текстоцентричного принципу в навчанні мови започаткована в 60 – 70-х роках минулого століття, коли до складових зв'язного мовлення Т. Ладигенською було введено не лише мовленнєву діяльність, але й результат акту комунікації, певний мовленнєвий витвір, текст.

У змісті сучасної мовної освіти, зокрема у програмах, підручниках з української мови, текст цілком виправдано посідає одне з чільних місць. Так, у межах лінгвістичної змістової лінії чинної програми “Рідна мова” (5 – 11 кл.) за редакцією Л. Скуратівського в 9 класі виокремлюється розділ “Лінгвістика тексту”; на етапі поглиблення, узагальнення та систематизації найважливіших відомостей зі стилістики акцентується увага на будові тексту, його типології, жанровій і стилістичній різноманітності, мовному аналізу. Чимало місця відведено мовленнєвознавчим поняттям (текст, типи, стилі, жанри) і в комунікативній змістовій лінії. Що ж до культурологічної, то вона також полягає в доборі й використанні усних та письмових висловлювань [7: 10]. З огляду на це, текстоцентричний принцип, може реалізовуватися у кількох напрямках.

Предовсім треба відзначити, що **текст є засобом пізнання мови як поліфункціонального** явища, адже вона за своєю природою дійсно різноаспектна і виконує низку функцій: комунікативну (К. Фосслер); репрезентативну, апелятивну, експресивну (К. Бюлер); впливу (А. Марті); емотивну, поетичну, фактичну (Р. Якобсон); концептуальну, оцінно-комунікативну, текстову (М.А.К. Хеллідей); експресивну, естетичну (О. Леонтєв);

номінативну, синтаксичну і прагматичну (Ю. Степанов); комунікативну, когнітивну (Н. Слюсарєва); комунікативну (Г. Золотова).

У лінгводидактиці тривалий час зосереджувалася увага на мові як знарядді пізнання. Однак останнім часом із урахуванням функцій феномену мови в методичній науці та практиці переглядаються усталені підходи, принципи й обирається курс на усвідомлення мови як поліфункціонального явища, завдяки якому відбувається спілкування, регулюються міжособистісні й соціальні стосунки людей, координується практична діяльність, формується свідомість, самосвідомість і світогляд особистості.

Важливим у реалізації текстоцентричного принципу є положення про те, що текст виступає засобом долучення учнів до матеріальної та духовної культури українського народу, його історії, звичаїв і традицій. Адже національно-культурний компонент у навчанні рідної мови стає одним із найважливіших засобів розвитку духовного світу школяра, його ціннісно-орієнтаційної культури, національної самосвідомості, врешті-решт української мовної особистості. Тому теоретики і практики сьогодні перебувають у пошуках такого текстового матеріалу, який сприятиме вихованню особистості як творця, носія, користувача мови з її істрико-, етно-, соціо-, психолінгвістичними особливостями.

Навчання повинне відбуватися також і на основі *тексту як одиниці мови, завдяки якій пізнаються мовні явища та засоби, формується система мовних понять*. Знайомство з подібними текстами сприяє тому, щоб учні входили у світ науково-навчальної інформації, ознайомлювалися з логікою побудови тексту, збагачувалися науковою лексикою і відповідними синтаксичними конструкціями; навчалися осмислено, інтонаційно грамотно читати та ін.

Для засвоєння, наприклад, знань із фонетики учням можна запропонувати таку роботу з текстом: “Прочитайте текст “Звуки мови”. Підготуйте відповіді на запитання: Що таке звук? Як трактується поняття звук у лінгвістиці та фізиці? Чому неможлива мова з одного звука чи з нескінченної кількості звуків? Чим відрізняються звуки людської мови від будь-якого іншого звука? Які є три аспекти вивчення звуків мови?” або: “Прочитайте текст “Голос людини”. З’ясуйте, які проблеми порушуються в поданому тексті. Доведіть або спростуйте думку про те, що забарвлення голосу відповідає характерові людини”.

Текст виступає також і як мовленнєвий витвір, результат використання мови, оскільки на його основі здійснюється вивчення мови в дії, засвоюються закономірності функціонування фонетичних, лексичних засобів у мовленні. Наприклад, *Прочитайте виразно текст Т. Ніколаєвої. Підготуйте повідомлення “Інтонація та емоції людини”*.

Безсумнівно, що інтонація пов’язана з вираженням емоцій людини. За допомогою інтонації висловленню можна надавати різноманітних емоційних відтінків, тобто в інтонації є емоція, яка завжди відображає стан мовця або його бажання певним чином подіяти на мовця. Чітко виділяють дві групи емоцій (позитивні – задоволення, радість, захоплення; негативні – невдоволення, гнів, роздратування). Емоційність висловлення залежить від екстралінгвістичного чинника, що створює в мовця або слухача певний емоційний настрій. За цієї умови одне й те ж висловлення може нести різний емоційний настрій, проте емоції не впливають на комунікативну установку висловлення. Так, наприклад, незалежно від того, з радістю чи з сумом буде сказано: **Він залишився**, – основне комунікативне значення – повідомлення інформації – буде незмінним.

Завдяки тексту, з цієї точки зору, стає можливим синтез, поєднання двох важливих напрямків у навчанні: пізнання системи мови й ознайомлення з нормами мовленнєвої поведінки.

Текст є одним із основних засобів оволодіння усними та писемними формами українського мовлення, мовленнєвою діяльністю у всіх її видах (читання, говоріння, аудіювання, письмо). На текстовій основі формується комунікативна компетенція, у процесі розвитку якої мовленнєвознавча теорія засвоюється учнями не у вигляді певних понять, правил, а в діяльнісній формі, у вигляді вмій, навчальних дій із цими поняттями і правилами. До них можна віднести вміння визначати стиль тексту, тип мовлення, спосіб

зв'язку речень у тексті, стилістичний аналіз та ін. Таким чином, під час формування уявлень про особливості побудови того чи того тексту є можливість навчати школяра створювати власне висловлювання.

Неабияку роль у навчанні мови посідає імітаційне моделювання ситуацій, завдяки чому учень потрапляє в умови, наближені до життєвих. За таких обставин навчання здійснюється через зразки монологічного й діалогічного мовлення. У такому випадку **текст є засобом створення ситуацій, на основі яких здійснюється реальне спілкування.**

Отже, лінгводидактичні та специфічні принципи виражають закономірність процесу навчання, а їх дотримання – необхідна умова успіху професійної діяльності вчителя. Усі вони пов'язані між собою і реалізуються в навчальному процесі в тісному поєднанні. Недотримання хоча б одного з принципів ускладнить реалізацію інших і призведе до зниження загальної ефективності навчання. Що ж до текстоцентричного принципу, то він забезпечує відмову від автономного вивчення мовних явищ і сприяє органічній цілісності формування мовної, мовленнєвої, комунікативної та соціокультурної компетенцій учня. З огляду на зазначене, у подальших розвідках слід більш детально обґрунтувати саме цей принцип.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Быстрова Е.А. Подходы и принципы обучения русскому языку // Обучение русскому языку в школе / Под ред. Е.А. Быстровой. – М.: Дрофа, 2004. – С. 40 – 63.
2. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія. – Луганськ, Альма-матер, 2004. – 362 с.
3. Дудников А.В. О стратегических и тактических принципах методики преподавания русского языка // Рус. яз. в shk. – 1974. – №3. – С. 13 – 18.
4. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. І.С. Олійника. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Вища шк., 1989. – 439 с.
5. Плиско К.М. Лінгводидактичні основи організації навчання мови в загальноосвітній школі: Автореф. дис. ...доктора педагогічних наук: 13. 00. 02 / Педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – К., 1997. – 51 с.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / Колектив авторів за ред. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 302 с.
7. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Рідна мова. 5 – 11 класи / Л.В. Скуратівський, Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова // УМЛШ. – 2001. – №4. – С. 49 – 73.

УДК 371.214.46

О.М. Бордакова

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розкрито необхідність використання міжкультурної комунікації при вивченні іноземних мов за допомогою комунікативного методу. Вказано на вплив міжкультурної комунікації на розвиток цілісної особистості.

This article gives the necessity of the use the intercultural communication during the study foreign languages with the help of the communicative method and show the influence of the intercultural communication on the development of the personality.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції та поглиблення міжнародних зв'язків України роль іноземних мов, як важливого засобу міжкультурного спілкування, зростає. Вивчення іноземної мови дозволяє ознайомитись з іншою європейською соціальною культурою, з різними видами державного устрою, життям та побутом однолітків, усвідомити те спільне, що є у народів, які належать до різних культур, краще зрозуміти ідею створення